

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα πλαίσια της τοπικής ιστορίας και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης αποφασίσαμε με τους μαθητές του γυμνασίου Περάματος να αναλάβουμε μια εργασία για το σπήλαιο του Μελιδονίου. Αφορμή για την επιλογή του θέματος έδωσε η ιστορία της Γ γυμνασίου, που αναφέρεται στις σφαγές άμαχου πληθυσμού στη Δυτική Κρήτη κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης, με τις οποίες έχει άμεση σχέση το συγκεκριμένο σπήλαιο.

Τι είναι όμως τα σπήλαια, πώς σχηματίζονται και ποία η χρησιμότητά τους;

Σπήλαιο είναι κάθε κοιλότητα της γης, μικρή ή μεγάλη, κατακόρυφη ή οριζόντια διανοιγμένη.

Τα σπήλαια κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες:

- 1) **τα αιολικά**
- 2) **τα τεκτονικά**
- 3) **τα καρστικά.**

Τα αιολικά σχηματίζονται με την ενέργεια των ανέμων, η οποία μετακινεί την άμμο και την τρίβει στα τοιχώματα των βουνών, φθείροντας τα πιο μαλακά τους τμήματα. **Τα τεκτονικά** οφείλονται σε ορογενετικές κινήσεις και **τα καρστικά** ή υδρικά σχηματίζονται με τη διάβρωση των σχισμών των ασβεστολιθικών πετρωμάτων από τα βρόχινα νερά (ονομάστηκαν έτσι από το όνομα των βουνών Καρστ στις Δαλματικές Άλπεις, όπου και μελετήθηκαν για πρώτη φορά.).

Τα σπήλαια διακρίνονται σε τρεις τύπους:

- α) **τα οριζόντια**, στα οποία υπάγονται σπήλαια με επιφάνεια κατά κανόνα οριζόντια.
- β) **κατακόρυφα** στα οποία υπάγονται τα βάραθρα και οι καταβόθρες και
- γ) **τα λιμναία** στα οποία υπάγονται οι υπόγειοι ποταμοί και τα σπήλαια των οποίων το δάπεδο καλύπτεται από νερά, που τρέχουν ή λιμνάζουν. Άλλο είδος είναι τα ενάλια που έχουν την είσοδο τους στη θάλασσα και τα υποθαλάσσια.

Πολλά από τα σπήλαια είναι πλούσια σε έκταση και σε διάκοσμο από σταλακτίτες και σταλαγμίτες. Το μεγαλύτερο σπήλαιο στον κόσμο είναι το σπήλαιο Μαμμούθ στο Κεντάκι της βόρειας Αμερικής.

Στην Ευρώπη το μεγαλύτερο σπήλαιο είναι του Adelsberg, στα βουνά Καρστ (4-6 χιλιόμετρα). Στην Ελλάδα το σπουδαιότερο βρίσκεται στη νήσο Αντίπαρο. Η Ελλάδα είναι η πρώτη χώρα του κόσμου σε αριθμό σπηλαίων (7.000 σπήλαια).

Οι τροφοσυλλέκτες άνθρωποι της τελευταίας φάσης της τελευταίας παγετωνικής εποχής (40.000-10.000 π.Χ.) δημιούργησαν μέσα στα σπήλαια έργα τέχνης τις λεγόμενες σπηλαιογραφίες. Οι πιο εντυπωσιακές βρέθηκαν σε περιοχές της Ισπανίας και της Γαλλίας. Πρόκειται για τέχνη εντυπωσιακά ρεαλιστική που αναπαριστάνει εικόνες της ζωής των ανθρώπων, ιδιαίτερα κυνηγιού, σκηνές θεραπείας και μαγικοθρησκευτικών χορών.

Η επιστήμη που ασχολείται με την έρευνα των σπηλαίων λέγεται σπηλαιολογία και διαμορφώθηκε σε αυτοτελή επιστημονικό κλάδο κατά το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Ο σπηλαιολόγος πέρα από τα γενικά γνωστικά αντικείμενα που πρέπει να γνωρίζει σχετικά με τα σπήλαια, ειδικεύεται στον τομέα που του επιβάλλει η επιστημονική του ειδικότητα, δηλαδή ο βοτανολόγος μελετά τη χλωρίδα, ο ζωολόγος την πανίδα, ο γεωλόγος τον τρόπο σχηματισμού του σπηλαίου, ο γιατρός ερευνά τις πιθανές ευεργετικές ενέργειες σε ορισμένες παθήσεις, ο υδρολόγος την πιθανή εκμετάλλευση των υδάτων, ακόμη και ο στρατιωτικός την εκμετάλλευση των σπηλαίων για στρατιωτικούς σκοπούς.

Η χρήση των σπηλαίων:

Τα πρώτα ζώα έκαναν χρήση της σπηλιάς για να προστατευτούν από διάφορους κινδύνους και κυρίως από τις καιρικές συνθήκες αλλά και για να εξασφαλίσουν καλύτερες συνθήκες για τη διαίωσιση του είδους και να διαφυλάξουν τα αδύναμα μικρά τους.

Αργότερα εμφανίστηκε ο άνθρωπος, ο οποίος έκανε και αυτός χρήση της σπηλιάς, για να προστατευτεί από τις κλιματολογικές και τις καιρικές μεταβολές, καθώς και από τους εχθρούς του.

Ο άνθρωπος προχωρώντας ακόμη περισσότερο δημιούργησε θεότητες και μετέτρεψε τα σπήλαια σε λατρευτικούς χώρους και σε χώρους ενταφιασμού των νεκρών του.

Τέλος είναι πολύ πιθανό ότι κάποια σπήλαια φωτεινά και βατά χρησίμευσαν για σταβλισμό ζώων. Πάντως η χρήση πολλών σπηλαίων σαν κανονικά μαντριά σήμερα είναι διαδεδομένη και υποθέτουμε ότι κάτι αντίστοιχο θα συνέβαινε και στην αρχαιότητα.

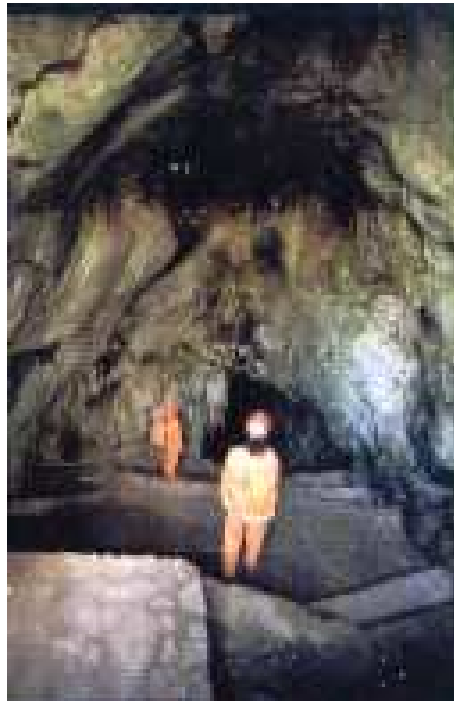
Συμπεράσματα από την ανακάλυψη των σπηλαίων:

- 1) Τα σπηλαιολογικά ευρήματα οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος κατοίκησε σ' αυτά. Βρέθηκαν σε σπήλαια εργαλεία, οστά, αγγεία, κοσμήματα, βραχογραφίες κτλ.
- 2) Διαπιστώθηκε η θεραπευτική ιδιότητα του μικροκλίματος ορισμένων σπηλαίων.
- 3) Έγινε γνωστό ποια ζώα έζησαν στον ελλαδικό χώρο.
- 4) Διαπιστώθηκαν διαδρομές υπόγειων νερών.
- 5) Ενισχύθηκαν οι γνώσεις μας για το Μινωικό πολιτισμό.
- 6) Η τουριστική αξιοποίηση των σπηλαίων συμβάλλει στην ανάπτυξη της εθνικής μας οικονομίας.

ΣΠΗΛΑΙΟ ΜΕΛΙΔΟΝΙΟΥ

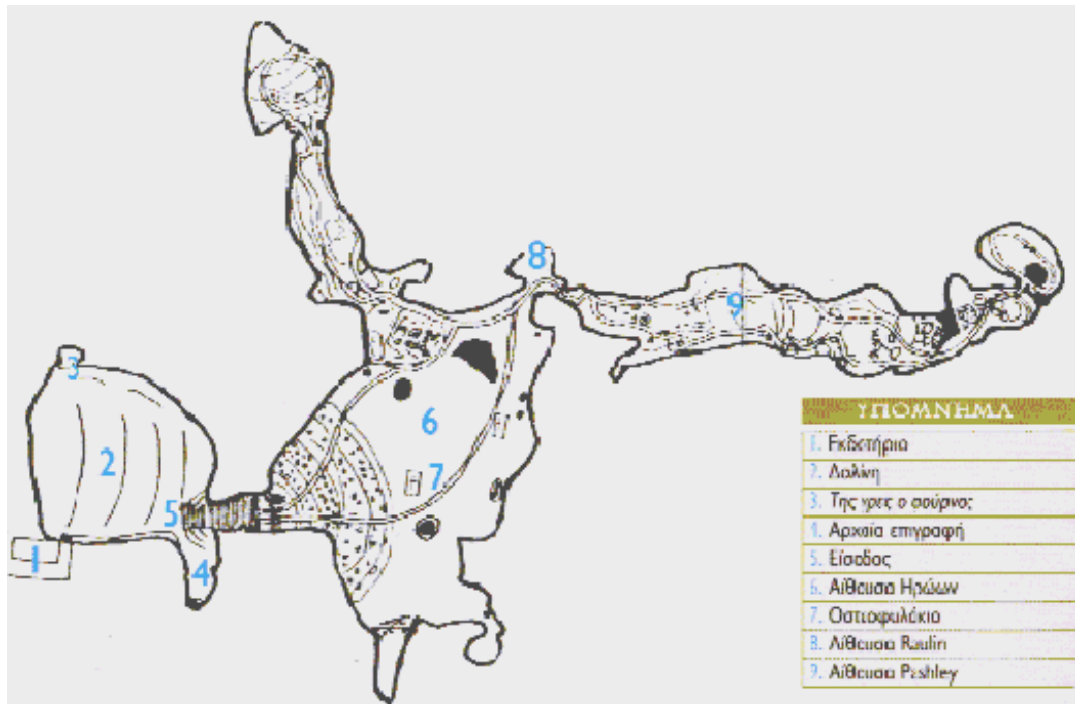
Ένα από τα πολλά σπήλαια της Κρήτης είναι και το σπήλαιο του Μελιδονίου ή Γεροσπήλιος ή Γεροντόσπηλιος ή Γεροντοσπηλιά. Δυο ώρες με τα πόδια από την παραλία συναντά κανείς στη νότια πλαγιά της οροσειράς του Κουλούκωνα το χωριό Μελιδόνη. Από εδώ ξεκινούν όλες οι εξορμήσεις για την ιστορική σπηλιά, ανάμεσα στα υψώματα Ασπαραθές και Πρασές ανατολικά, και Γρίμπιλα δυτικά. Για να φτάσει κανείς στο σπήλαιο, που βρίσκεται σε υψόμετρο 220 μ. περίπου, χρειάζεται μισή ώρα ανηφορικής πορείας στην πλαγιά του σπηλαιόβουνου. Η θέα προς την καταπράσινη κοιλάδα και τον άγριο Ψηλορείτη είναι υπέροχη, αφού διακρίνεται η θέση 45 οικισμών της περιοχής. Τελευταία κτίστηκε στο τέρμα του ασφαλτοστρωμένου δρόμου, μήκους 1,8 χλμ., μικρή εκκλησία του Ευαγγελισμού καθώς και δεξαμενή νερού. Τα βράχια έξω από τη σπηλιά σχηματίζουν έναν κυκλικό περίβολο με διάμετρο 25 μέτρων, που αποτελεί προϊόν καθίζησης. Ένα μικρό καταφύγιο βοσκών, το «φουρνί γρες» (φούρνος της γριάς) δεσπόζει 4 μ. ψηλότερα, βορειοδυτικά. Δεξιά του, το τοίχωμα του βράχου μοιάζει λαξευμένο. Τρεις σειρές από πέτρες, που σε ορισμένα σημεία δείχνουν αρμολογημένες θαυμάσια, σχηματίζουν μεγάλες αναβαθμίδες, λες και το μέρος είχε χρησιμοποιηθεί για θεάματα ή θρησκευτικές εκδηλώσεις, λιτανείες, θυσίες, χορούς. Το άνοιγμα της σπηλιάς έχει σήμερα τη μορφή χαμηλής καμάρας ύψους 2,5 μ. και πλάτους 4 μ. στη βάση της. Από μαρτυρίες των περιηγητών

προκύπτει ότι οι Τούρκοι περιόρισαν κατά πολλά μέτρα τις διαστάσεις του ανοίγματος, ρίχνοντας λίθους και κομμάτια βράχων προσπαθώντας να αποκλείσουν τον άμαχο πληθυσμό στο εσωτερικό του. Καθώς το άνοιγμα του σπηλαίου βλέπει ακριβώς προς τη δύση, οι ακτίνες του ήλιου χτυπούν όλο το απόγευμα μια έκταση μέχρι 45 μ. στο εσωτερικό του και μέχρι 12 μέτρα χαμηλότερα από την είσοδο, και πέφτουν επάνω στα παραπετάσματα από σταλακτίτες και στις λευκές ή κόκκινες κολόνες, τις πρασινισμένες, κατά τόπους από βρύα και λειχήνες. Το πολύ υγρό, παχύ και μαύρο έδαφος αποτελείται από χώμα που ήρθε απ' έξω, από κοπριά των νυχτερίδων και από διάφορες οργανικές ουσίες σε αποσύνθεση.

Η είσοδος του σπηλαίου.

Το εσωτερικό του σπηλαίου αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα:

1. Η μεγάλη αίθουσα στην οποία βρίσκεται το μνημείο, έχει μορφή σχεδόν ορθογωνική, με μήκος 65μ. και πλάτος από 25 μέχρι 30μ. Ο θόλος με τους σταλακτίτες φτάνει σε ύψος 13μ. (αίθουσα ηρώων). Στο αριστερό τέλος της μεγάλης αίθουσας είναι ο θάλαμος από όπου αρχίζουν οι δύο πλόκαμοι του σπηλαίου.

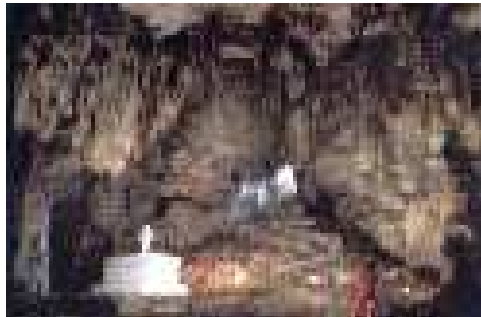

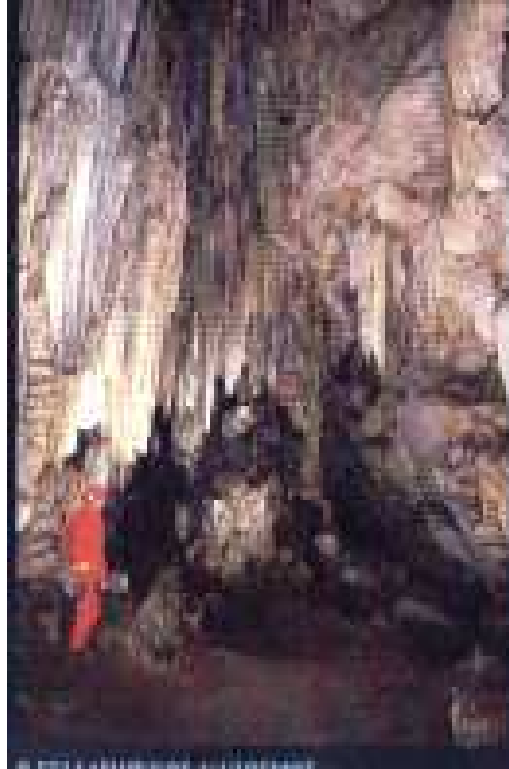
Η αίθουσα των ηρώων.

2. Από μικρή διάβαση και με σκαλάκια, ακολουθώντας το δεξιό πλόκαμο, μπορούμε να φτάσουμε στην τεράστια αίθουσα Pashley, όπου υπάρχουν τεράστιες κολόνες και σταλαγμίτες και διαφόρων σχημάτων σταλακτίτες. Ογκώδεις βράχοι τον χωρίζουν από τον επόμενο θάλαμο «των βράχων» που είναι καλυμμένος με ογκόλιθους και πεσμένους στύλους. Ο επόμενος θάλαμος ονομάζεται θάλαμος της καταβόθρας, στον οποίο φτάνουμε από στενό και μακρύ διάδρομο. Ο τελευταίος θάλαμος «το Υπερώον» χωρίζεται στα δύο από πελώρια κολόνα και εδώ ο στολισμός είναι πλουσιότατος και πολύχρωμος.

3. Ο αριστερός πλόκαμος αποτελείται από το θάλαμο των παραπετασμάτων. Το δάπεδό του καλύπτεται από ογκόλιθους και αυτοί από ωραιότατους σταλαγμίτες. Ο μεγαλοπρεπής στολισμός των τοίχων του είναι υπέροχος. Προς το τέλος του κρέμονται από την οροφή και πλησιάζουν το δάπεδο παραπετάσματα με ωραιότατες πτυχώσεις. Πλάι του διανοίγεται το κλιμακωτό βάραθρο «Ι πετρόχειλος» με βάθος 23μ. και θαυμάσιο στολισμό.

Η συνολική έκταση του σπηλαίου είναι 3.000 τετραγωνικά μέτρα, το μήκος των διαδρόμων του είναι 500 μέτρα, ενώ το μέγιστο βάθος του, από το επίπεδο της εισόδου, φθάνει τα 53 μέτρα. Πάνω από το σπήλαιο διακρίνονται 2 ρήγματα που έχουν την ίδια κατεύθυνση με τους πλοκάμους του σπηλαίου και σχετίζονται με τη γεωτεκτονική διαμόρφωσή του, γιατί από τα ρήγματα αυτά έτρεχε το νερό της βροχής και διάνοιξε τους χώρους του σπηλαίου. Το πάχος του ασβεστόλιθου πάνω από τη οροφή του σπηλαίου, υπολογίζεται σε 90 ως 150μ.

ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΑ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΛΑΓΜΙΤΩΝ

Οι σταλαγματιές του νερού, καθώς αιώνες πέφτανε από την πέτρινη οροφή, αφήνοντας τα υλικά που φέρνανε μαζί τους, σχημάτισαν με των καιρών το πέρασμα, περίτεχνες και εκπληκτικές δημιουργίες: κολώνες θαυμάσιες με τόσο όμορφα στολίδια που λες και βγήκανε από εργαστήριο φημισμένου τεχνίτη. Αν τις φωτίσει κανείς, παίρνουν μορφές φανταστικές, παραμυθένιες, απερίγραπτες. Άλλες φυτρώνουν από το δάπεδο σαν κορμοί γέρικων ελιών σε όλα τα σχέδια και τα μεγέθη. Άλλες έρχονται από ψηλά σε ατελείωτη ποικιλία και ομορφιά. Είναι πλουμιστά φορέματα; Είναι πολύτιμοι χιτώνες; Είναι χλαμύδες πολεμιστών που πέτρωσαν με τον καιρό; Ποιος καλλιτέχνης δούλεψε την τόση ομορφιά;

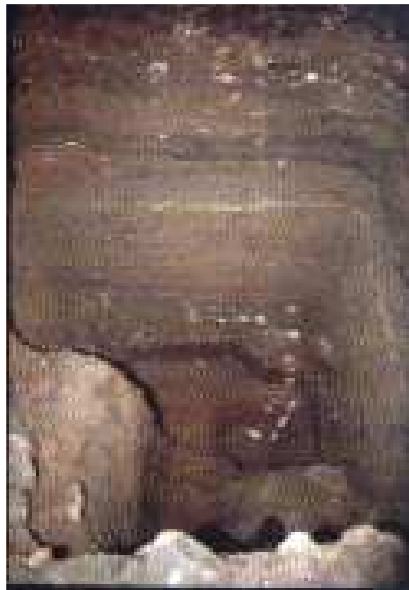

Δεξιά του θόλου των σταλακτιτών σ' ένα δωματιάκι, δύο σταλαγμίτες μοιάζουν με χοντρά πιθάρια. Σ' έναν κατηφορικό διάδρομο προς βορρά υπάρχουν πολλοί σταλαγμίτες. Εδώ οι πιο ευφάνταστοι επισκέπτες βλέπουν σε μερικούς απ' αυτούς, τέρατα, κατοικίδια ζώα, γούνες και αγγεία. Σε άλλο σημείο του σπηλαίου υπάρχουν δυο χοντροί σταλαγμίτες που μοιάζουν με τα μινωικά διπλά κέρατα και πίσω τους ένα ασβεστολιθικό μόρφωμα, ίδιο με γυναίκα που κρατάει ένα παιδί. Οι ενετοί του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα έβλεπαν πραγματικά σ' αυτό το σύμπλεγμα την Παρθένο με τον Ιησού παιδί. Οι μακρινοί μινωίτες πίστευαν πως είχαν μπροστά τους το σημάδι μιας ζωντανής θεότητας. Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από δύο αρχαιολογικά δεδομένα: Πρώτον, το έδαφος γύρω από το διπλό είδωλο είναι στρωμένο από αρχαία πήλινα όστρακα και δεύτερον, σ' αυτό ακριβώς το σημείο, ένας χωρικός από το Μελιδόνι βρήκε το 1940 ένα ορειχάλκινο διπλό πέλεκυ που παραδόθηκε το 1956 στο Μουσείο Ηρακλείου.

ΧΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ

1. Το σπήλαιο, σύμφωνα με ανασκαφικές έρευνες, κατοικήθηκε για πρώτη φορά μεταξύ 3650/3500 και 3000/2900 π.Χ. , αφού βρέθηκε στρώμα πλούσιο σε κεραμικά, οστά ζώων και ίχνη κάρβουνου.

Η στρωματογραφία της αίθουσας των ηρώων

ΠΡΟΧΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΡΩΜΑ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ. 3^η ΧΙΛΙΑΕΤΙΑ Π.Χ.

2. Σύμφωνα με μαρτυρίες κατοίκων το σπήλαιο χρησιμοποιήθηκε ως χώρος, όπου κατέφευγαν οι βοσκοί για να προστατευτούν από τις δύσκολες καιρικές συνθήκες. Ακόμη, για τους ίδιους λόγους χρησιμοποιήθηκε και ως στάβλος για τα ζώα τους.

3. **ΩΣ ΤΟΠΟΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ:** Το σπήλαιο ήταν γνωστό από την Μινωική εποχή. Χρησιμοποιήθηκε ως τόπος λατρείας του γίγαντα Τάλω και κατόπιν του Ταλαίου Ερμή και του Ταλαίου Δία. Το βεβαιώνουν δύο επιγραφές, η μία στο εξωτερικό τοίχωμα της εισόδου δεξιά και η άλλη αριστερά στο εσωτερικό τοίχωμα του πρώτου κατωφερικού διαδρόμου. Όπως αναφέρει ο Barozzi, μπαίνοντας αριστερά ήταν σκαλισμένη πάνω σε βράχο μία δωδεκάστιχη επιγραφή με ελληνικά γράμματα. Εκεί αναφέρεται ότι κάποιος Μηνάς Σαλούιος είχε κάνει τάξιμο και ερχόταν κάθε χρόνο με τη γυναίκα του από τα νησιά του Αιγαίου και πρόσφερε θυσία στο θεό Ερμή. Μα η γυναίκα του πέθανε και δεν ήρθε το έτος εκείνο να κάμει την καθιερωμένη θυσία, ήρθε το επόμενο και έκαμε διπλή θυσία, επικαλούμενος τη βοήθεια του Εριούνιου Ερμή. Χαρακτηριστική επίσης είναι η λατρευτική χρήση του φαλσόσχημου ή ομφαλόσχημου σταλαγμίτη στο δυτικό τμήμα του μυχού της αίθουσας των ηρώων. Μεγάλος αριθμός σανιδόμορφων ειδωλίων που παρουσιάζουν γυμνές ή ντυμένες γυναικείες μορφές και χρονολογούνται μεταξύ 680 και τέλους 7^{ου} αι. π.Χ. βρέθηκε στη βάση του μαζί με πολλά ελληνιστικά ειδώλια του 4^{ου} και 3^{ου} αι. π.Χ., λυχνάρια και οστέινες περόνες των ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Το υλικό αυτό αποδεικνύει την

αδιάλειπτη χρήση του χώρου καθώς και τη λατρεία μίας γυναικείας θεότητας.

4. Το σπήλαιο συνδέεται και με τους απελευθερωτικούς αγώνες των Κρητών. Σ' όλη την περίοδο των επαναστάσεων, πολλά σπήλαια της Κρήτης χρησιμοποιήθηκαν ως καταφύγια των χριστιανών, για να αποφύγουν το μαχαίρι και την ατίμωση των βαρβάρων κατακτητών που πέρασαν από το νησί. Αλλά στα περισσότερα βρήκαν τραγικό θάνατο, όπως και βέβαια στο σπήλαιο της Μιλάτου, στο σπήλαιο Ορνέρου, στο σπήλαιο Κρυονερίδα του Αποκορώνου και το σπήλαιο του Μελιδονίου.

ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

Το 1822 ο Χασάν πασάς , ερχόμενος από τα Χανιά στο Μεγάλο Κάστρο , πέρασε με το στρατό του από το Μελιδόνι , σκορπώντας το θάνατο στους χριστιανούς. Οι κάτοικοι κατέφυγαν στο Γεροντοσπήλιο και σώθηκαν.

Την επόμενη χρονιά το 1823 οι διάδοχοι του Χασάν , ο Χουσεΐν μπέης και ο Μουσταφά μπέης ήρθαν και στρατοπέδευσαν στο Μελιδόνι για να παραχειμάσουν. Οι κάτοικοι κατέφυγαν και πάλι στο σπήλαιο για να σωθούν. Μετέφεραν τρόφιμα αρκετά για 6 μήνες. Λίγο νερό υπήρχε μέσα στο σπήλαιο ,αφού ήταν χειμώνας. Ο Χουσεΐν έμαθε το καταφύγιό τους και έστειλε άνθρωπό του να τους προτείνει να παραδοθούν διαβεβαιώνοντάς τους ότι δε θα τους πειράξει. Δε δέχτηκαν τις δελεαστικές προτάσεις του Χουσεΐν και σκότωσαν τον απεσταλμένο του. Ο Χουσεΐν επιχείρησε να παραβιάσει την είσοδο ,αλλά οι υπερασπιστές του σπηλαίου σκότωσαν 24 τούρκους. Ο Χουσεΐν άφησε το Μουσταφά γύρω από το σπήλαιο και ο ίδιος ξεχύθηκε στο Μυλοπόταμο ερημώνοντας και αφανίζοντας κάθε ζωή και κάθε δέντρο, γκρεμίζοντας εκκλησίες και σπίτια. **«Πέτρα πάνω σε πέτρα μη μείνει. Μήτε σημάδι να μη δείχνει τα χωριά των Χριστιανών όλα να γίνουν αλώνια»**, φώναζε.

Ο καιρός περνούσε, η πολιορκία συνεχιζόταν και η ζωή των κλεισμένων άρχισε να γίνεται όλο και πιο δύσκολη.

**Κλεισμένοι μέσα στη σπηλιά, ελιώσαμ' ένα μήνα!
Μας έφαγε η αγρυπνιά, μας έφαγε η πείνα
και άντικρυ σε τούρκικο ο χάρος μετερίζι,
τα δόντια του ανάμεσα εις το σκοτάδι τρίζει!
Τρέχετε ,όσ' είστε χριστιανοί και σώστε μας τα δόλια
από του Τούρκου το σπαθί και του εχθρού τα βόλια!**

**Δέκα τουφέκι' ακοίμητα το σπήλαιο κρατούνε!
Από στεριά και πέλαγο οι Τούρκοι μας χτυπούνε!
Πέφτουν οι βόμβες σαν βροχή ,τα βόλια σαν χαλάζι
και σαν να είναι ζωντανή ,η γη αναστενάζει!
(Σοφ. Καρύδη, 1896)**

Τότε ο Χουσεΐν έριξε μια πέτρα στο στόμιο του σπηλαίου. Τα στρατεύματά του τον μιμήθηκαν και σε λίγο το μοναδικό άνοιγμα ,απ' όπου οι χριστιανοί έβλεπαν το φως της ημέρας και ανέπνεαν ,κλείστηκε τελείως .Τη νύκτα οι κλεισμένοι στο σπήλαιο πέταξαν τις πέτρες και άνοιξαν πάλι την είσοδο. ΟΙ Τούρκοι ξαναέριξαν πέτρες. Τις ξαναπέταξαν τη νύκτα οι χριστιανοί. Αυτό επαναλήφτηκε κάμποσες φορές. Τέλος οι Τούρκοι μάζεψαν ξύλα, άχυρα, λάδι, θειάφι κ .α και τα έριξαν στο στόμιο. Έπειτα τους έβαλαν φωτιά. Σύννεφα καπνού κατέκλυσαν το σπήλαιο. Όσοι βρίσκονταν στους πρώτους θαλάμους πέθαναν από ασφυξία. Άλλοι πρόφτασαν και εισχώρησαν στο εσωτερικό του σπηλαίου, ελπίζοντας να σωθούν. Αλλά τους ακολούθησε ο καπνός και σε λίγο υπέκυψαν κι αυτοί, τον Ιανουάριο του 1824. Τα θύματα της θηριωδίας αυτής ήταν 340 γυναικόπαιδα και 30 οπλοφόροι. Η λαϊκή μούσα θρήνησε το συγκλονιστικό γεγονός .

*«Αφρουκαστείτε άρχοντες ,γρικήτε πολεμάρχοι
κάψαν οι Τούρκοι το χωριό , τ'όμορφο Μελιδόνι
και κρούψαν και τσι χριστιανούς στο σπήλιο σαν
τσ'αρκάλους
και μαύρισεν ο ουρανός , γέμισε κάπνα ο τόπος
μουδέ πουλί μπλιό δε λαλεί , μουδέ γεράκι κράζει ...»*

Οι Τούρκοι δεν πίστευαν στην αποτελεσματικότητα του σατανικού σχεδίου τους, παρόλο που κατά τον ίδιο τρόπο είχαν πνίξει 130 γυναικόπαιδα ,το 1821, στο σπήλαιο Κρυονερίδα Αποκορώνου. Ύστερα από 18 μέρες έστειλαν έναν αιχμάλωτο χριστιανό για να δει τι απέγινε. Γύρισε και τους είπε ότι πέθαναν όλοι. Όταν διαπίστωσαν ότι δεν είχαν να φοβηθούν τίποτε, μπήκαν στο σπήλαιο και σκύλευσαν τα θύματα της αγριότητάς τους.

ΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ ΚΡΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥ ΣΠΗΛΑΙΟΥ.
ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΑ.

Ύστερα από μερικές μέρες, αφού έφυγαν οι Τουρκοαιγύπτιοι, έξι Μελιδονιώτες πήγαν να δουν τι έγινε στο σπήλαιο. Οι τρεις φύλαγαν στην είσοδο και οι άλλοι τρεις μπήκαν μέσα και αντίκρισαν θέαμα φρικτό. Ήταν τέτοιος ο συγκλονισμός που ένιωσαν, ώστε ο ένας πέθανε μετά από εννιά μέρες τρελός, ο άλλος πέθανε μετά από είκοσι μέρες και μόνο ο τρίτος ο Μανόλης Κιρμιζάκης έζησε. Εκείνος διηγήθηκε στον Pashley που επισκέφτηκε το σπήλαιο του Μελιδονίου το 1834, τη γυμνή αλήθεια δίχως στολίδια, σχετικά με τα τρομερά εκείνα γεγονότα.

Ο ιστορικός Βαρθόλδης γράφει ότι, όταν οι Έλληνες μετά από πολλές περιπέτειες του αγώνα ανέκτησαν το σπήλαιο του Μελιδονίου, η σκηνή, αντικρίζοντας τα οστά των συγγενών τους, ήταν σπαρακτική. Ασπάστηκαν τα λείψανα και ορκίστηκαν εκδίκηση κατά των βαρβάρων.

Το σπήλαιο του Μελιδονίου θεωρείται διεθνούς τουριστικού ενδιαφέροντος, διότι είναι μεγάλο, πλούσια διακοσμημένο, συνδέεται με την αρχαία Ελληνική μυθολογία και την εποχή της Τουρκοκρατίας. Βρίσκεται κοντά σε κατοικημένη περιοχή και έχει εξασφαλισμένη προσπέλαση μέχρι είσοδό του. Αξιοποιούμενο θα προβάλει τουριστικά μια ωραία περιοχή του Ρεθύμνου και παράλληλα θα συμβάλει στην εξύψωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων της περιοχής.

Έχει καθιερωθεί, κατά την επέτειο του ολοκαυτώματος, να γίνεται επιμνημόσυνη δέηση στην αίθουσα των Ηρώων. Εκεί ο σημερινός επισκέπτης διαβάζει την κατατοπιστική επιγραφή και σκέφτεται πως έπραξαν άριστα οι Μελιδονιώτες και άφησαν τους ηρωικούς νεκρούς μέσα στο χώρο της θυσίας τους. **Από 'κει μέσα διαλαλούν πως η Λευτεριά μας βγήκε «από τα κόκαλα των Ελλήνων τα ιερά...»**

Βιβλιογραφία

- 1) Β. Χαρωνίτη-Α. Δρουδάκη, Ιστορικοί τόποι της Κρήτης. Αθήνα 1990
- 2) Paul Faure, ιερά σπήλαια της Κρήτης, Ηράκλειο 1996, Μετάφραση Σήφης Καμάρης
- 3) Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 38, σελ. 149
- 4) Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 48, σελ. 315
- 5) Εγκυκλοπαίδεια, Πάπυρος Λάρους Μπριτάνικα, τόμος 41, σελ. 224
- 6) Ιστ. Ελλην. Έθνους, τόμος ΙΒ` σελ. 343
- 7) Πληροφοριακό φυλλάδιο «Ο Γεροντόσπηλιος του Μελιδονίου» επιστημονική επιμέλεια Ειρήνης Γαβριλάκη, αρχαιολόγος
- 8) Δελτίο Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας, τόμος VIII, τεύχος 3,σ. 71